

jeconomicheskogo rosta. Jempiricheskaja ochevidnost' / Moris Alle. – M. : TEIS, 2003. – 314 s.

3. Bjekon Frensis. Novaja Atlantida. Perevod Z.Aleksandrovoj. – M. : Izdatel'stvo "Hudozhestvennaja literatura", 1971.

4. Bjome Jakob. Istinnaja psihologija ili sorok voprosov o dushe. – SPb. : Aletejja, 1999. – 319 s.

5. Berzherak Sirano de. Gosudarstva Luny. Perevod E.Gunsta. – M. : Izdatel'stvo "Hudozhestvennaja literatura", 1971.

6. Veras Deni. Istorija Sevarambov. Perevod E.Dmitrievoj. – M. : Izdatel'stvo "Hudozhestvennaja literatura", 1971.

7. Isaev I. A. Politica Hermetica. Skrytye aspekty vlasti / I. A. Isaev. – M. : Jurist, 2003. – 576 s.

8. Kampanella. Gorod Solnca. Perevod F.Perovskogo. – M. : Izdatel'stvo "Hudozhestvennaja literatura", 1971.

9. Lebedeva M. M. Mirovaja politika. 2-e izd., ispr. i dop. – M. : Aspekt Press, 2007. – 365 s.

10. Lenin V. I. Dve utopii. – Polnoe sobranie sochinenij. Izdanie 5. – M. : Politizdat, 1968. – T. 22.

11. Lenin V. I. Chto takoe "druz'ja naroda" i kak oni vojujut protiv social-demokratov? – Polnoe sobranie sochinenij. – 5-e izd. – M. : Politizdat, 1979. – T. 1.

12. Marks K. Svjatoe semejstvo, ili kritika kriticheskoi kritiki. Protiv Bruno Baujera i kompanii / K.Marks i F.Jengel's. Sochinenija. Izdanie 2. – M. : Gosudarstvennoe izdatel'stvo politicheskoi literatury, 1955. – T. 2.

13. Marks K. Iz rannih proizvedenij. Marks K. / K. Marks i F.Jengel's. Sochinenija. Izdanie 2. – M. : Gosudarstvennoe izdatel'stvo politicheskoi literatury, 1956. – T. 1. – 690 c.

14. Mor Tomas. Utopija. Perevod A. Malenina i F. Petrovskogo. – M. : Izdatel'stvo "Hudozhestvennaja literatura", 1971.

15. Robida Al'ber. Dvadcatoe stoletie. Jelektricheskaja zhizn' / Al'ber Robida. – S.Peterburg : Tipografija Brat'ev Panteleevykh, 1894. – 408 c.

16. Fuko M. Psihiatricheskaja vlast': Kurs lekcij, pročitannyj v Kollezhe de Frans v 1973–1974 uch. godu / Per. s fr. A. Shestakova. – SPb. : Nauka, 2007. – 450 s.

17. Ashley R. The Geopolitics of Geopolitical Space: Toward a Critical Theory of International Relations // Alternatives. – 1987. – Vol. 12. – № 4. – P. 403–434.

18. Derian J. Introducing Philosophical Traditions in International Relations // Millennium. – 1988. – Vol. 17. – № 2. – P. 189–193.

19. Derian J. International Intertextual Relations; Postmodern Reading of World Politics / Ed. By Michael Shapiro. – NY. : Lexington Books, 1989. – 354 p.

20. Devetak R. Postmodernism // Theories of International Relations / Ed. by S.Burchill and A. Linklater. – NY., 1996. – P. 206.

21. Gupta A., Ferguson J. Beyond Culture: Space, Identity and the Politics of Difference // Cultural Anthropology. – 1992. – Vol. 7. – № 1. – P. 6–23.; Eagleton T. Die Gottesfrage // Die Zeit. – 8 Mai 2008. – № 20. – S. 46.

22. Robida Albert. The Clock of the Centurie / Albert Robida. – Vlack Coat Press, 2011. – 232 r.; Rosaldo R. Whose Cultural Studies? // American Anthropologist. – 1994. – № 96. – P. 525–529.

23. Robida Albert. Le Vingtième Siècle: La Vie Électrique / Albert Robida. – Paris : Librairie illustrée, 1893. – 234 p.

Kostyrya I. A., Political Science, Head of the Department of International Relations, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine, Kiev), gileya.org.ua@gmail.com,

Dikarev A. I., Political Science, Associate Professor, Doctor of Science in Economics, Professor MCA (Ukraine, Kiev), gileya.org.ua@gmail.com

“Politica Hermetic”: “utopian turn” in political science, “cultural turn” in international relations

Utopia – an attempt to reconcile the desired and the actual, and the “cultural turn” – a bridge between geopolitics and post-modern methodology. This transformation has become particularly important in the context of globalization.

Keywords: political utopia, postmodernism, political science, international relations.

Kostyrya I. A., кандидат политических наук, заведующая кафедрой международных отношений, Киевский национальный университет культуры и искусств (Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com, **Dikarev A. I.**, кандидат политических наук, доцент, доктор наук в области экономики, профессор МКА (Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com

“Politica Hermetic”: “утопический поворот” в политологии, “культурный поворот” в международных отношениях

Утопии – это попытка примирения желаемого и реального, а “культурный поворот” – мостик между геополитикой и постмодернистской методологией. Эта трансформация приобрела особое значение в условиях глобализации.

Ключевые слова: политическая утопия, постмодернизм, политология, международные отношения.

* * *

УДК 323

Макаренко Л. П.

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри суспільних і політичних наук,
Київський університет управління і підприємництва
(Україна, Київ), Liliya876@mail.ru

ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА СКЛАДОВА ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Політична комунікація розглядається як визначальний елемент демократичної політичної системи. Звертається увага на те, що як чинник і водночас критерій демократизації політичної системи, комунікація досліджена недостатньо, незважаючи на вагомий напруження з цієї теми. А тому, здійснюється спроба з'ясувати, які саме особливості політичної комунікації засвідчують демократизм політичної системи, сприяють формуванню демократичних політичних цінностей. Особливо розглядається специфіка комунікації за умов політичної кризи. Робляться висновки, що політична комунікація відповідає принципам демократії, якщо ґрунтується на постійному діалозі між владою та суспільством. Цей діалог повинен відбуватися на умовах чесності, відкритості, толерантності, взаємоповаги, професійності, за бажання почути другу сторону, врахувати її думку, потреби та інтереси. Умовою ефективного діалогу в ситуації політичної кризи є негачинне вживання конкретних кроків, що мінімізують недовіру народу, демонструють повагу до закону, прав та свобод людини.

Ключові слова: політична система, демократія, політична комунікація, комунікативні технології, кризова комунікація, повідомлення, політична свідомість.

Управляти будь-яким суспільством, а саме в цьому полягає призначення політики, – неможливо без наявності системи політичної комунікації. Саме в межах цієї системи циркулює інформація, необхідна для функціонування політичної системи. За допомогою різноманітних засобів повідомляється про цінності, ідеали, певні точки зору, події, факти, настрої, реформи у суспільстві та реакції на них. В усі часи комунікація була важливим чинником політики, а в умовах переходу до інформаційного суспільства її роль стає першорядною. Суб'єкти політики перетворюються на суб'єктів комунікативного процесу, а якість політичних рішень безпосередньо залежить від обсягу та якості інформації. Однією з пріоритетних цілей політичної комунікації, сьогодні, стає легітимізація, демократизація владних структур, зближення їх з соціумом, адекватність викликам часу та ситуації, що робить її об'єктом вивчення політичної науки. Перед науковцями виникає проблема виходу на новий рівень осмислення політичної комунікації як чинника, що здатний актуалізувати інтереси, потреби, світоглядні орієнтири та цінності учасників інформаційної взаємодії, забезпечити бажану підтримку політичній системі, або, навпаки, збурити суспільство проти суб'єктів влади. Дослідження політичної комунікації в умовах політичної кризи, втрати владою легітимності, свідками яких ми є нині, є вкрай важливим і актуальним, адже

сама недосконалість в системі комунікації можна розцінювати як одну з вагомих причин загострення політичного протистояння як всередині самої влади так і у відносинах “політична система–суспільство”. Більше того, деякі дослідники вважають, що між кризою політичною та кризою комунікації можна поставити знак рівності.

Об’єкт дослідження в цілому є не новим у наукових розвідках. Теоретичним підґрунтям політичної комунікативістики вважаються дослідження таких відомих вчених, як Г. Алмонд, Н. Вінер, К. Дойч, Д. Істон, Ж.–М. Коттре, Дж. Коулман, П. Лазарсфельд, Г. Лассуелл, М. Маклюен, Л. Пай, Т. Парсонс, Ю. Хабермас, П. Шаран, Р.–Ж. Шварценберг та інші.

Цікавими є праці російських дослідників: М. Анохіна, К. Гаджиева, А. Галкіна, М. Грачова, Ю. Ірхіна, О. Панаріна, В. Смолякової, А. Соловйова, С. Шомової та інших.

Грунтовними є праці таких вітчизняних дослідників, як В. Андрущенко, О. Бабкіна, І. Балинський, В. Бебик, К. Ващенко, Ю. Ганжуров, П. Гнатенко, М. Головатий, В. Горбатенко, В. Демченко, О. Дубас, Г. Зеленько, О. Зернецька, А. Клячин, В. Корнієнко, Л. Кочубей, І. Кресіна, В. Кривошеїн, М. Потураєв, Г. Почепцов, О. Радченко, О. Рудакевич, С. Телешун, Ю. Шайгородський, І. Шовкунта інші.

Однак, політико–комунікативні відносини в українській політичній науці занадто довго перебували в тіні інших проблем, а тому відсутнє комплексне дослідження проблеми політичної комунікації, її місця в політичній системі суспільства, особливо в контексті демократизації владних відносин, легітимізації влади, особливостей в кризових ситуаціях.

Сьогодні як ніколи слід усвідомити, що ефективна багатовекторна політична комунікація здатна стати чинником демократизації владних відносин. Саме завдяки ефективній політичній комунікації можливе подолання суперечностей, які ускладнюють розвиток суспільства, оскільки вона за означенням передбачає принципи гуманізму, ненасильства, гласності, має долати відчуження людини від влади. Однак неготовність окремих суб’єктів владних відносин до ведення діалогу та співробітництва, бюрократизм влади, корупція, численні маніпулювання громадською думкою, низький професійний рівень чиновників, і як наслідок –недовіра народу до органів влади, заважають політичній комунікації стати дієвим механізмом демократизації суспільства.

Можемо констатувати в сучасному українському суспільстві ситуацію обопільної, двосторонньої неготовності до повноцінної, ефективної комунікації на рівні “політична система–суспільство”.

Що ж на думку науковців сигналізує про неефективність комунікації, попереджає про загрози політичній системі, абозасвідчує політичну кризу? Індикатором кризи політичної комунікації може стати порушення сталості цього процесу, істотне його спотворення, напруження між частинами політичної системи та її основними політичними акторами. Наслідками такої кризи можуть бути зміни керівництва держави, зростання протестної поведінки, послаблення позицій держави на міжнародній арені, посилення сепаратистських рухів в середині держави, економічні кризи тощо. Всі ці симптоми ми можемо спостерігати сьогодні в Україні.

Якщо використання комунікативних технологій: агітації, пропаганди, публік-релейшнз, політичної реклами, виборчих технологій, брендингу, лобізму, тощо сьогодні є невідомою частиною політичного процесу, більше того визначає, детермінує цей процес, чому б не датилад цим технологіям, чому б їх не здійснювати на наукових засадах і у відповідності до основоположних принципів комунікації?

Отже, наша *мета*–з’ясувати сутність політичної комунікації, її роль в політичній системі, засади та передумови ефективності.

Якщо говорити про виникнення поняття “політична комунікація”, то воно безпосередньо пов’язане з розвитком західного суспільства після Другої світової війни. Виокремлення досліджень політичної комунікації у відносно самостійний напрям отримало назву політичної комунікативістики і було викликано демократизацією політичних процесів у світі в другій половині ХХ ст., виникненням і зростанням ролі нових інформаційних технологій, а також розвитком кібернетичної теорії. Багато в чому завдяки кібернетиці термін “комунікація”, що раніше вживався, головним чином, в технічних спеціальностях, військовій справі, перетворився на термін міждисциплінарний.

Є думка, що в політологічному контексті термін “комунікація” вперше вживає Ф. Ратцель. У нього мова йшла про те, що розповсюдження інформації в політичному просторі є найважливішим зі всіх комунікаційних процесів.

Як вважав Н. Вінер, всі явища навколишнього світу можуть бути пояснені з погляду інформаційного обміну, циркуляції інформації. На його думку, цей процес являє собою створення, відправлення, отримання і обробку повідомлень, які істотно впливають на політику. Згадана дія може бути як прямою, так і опосередкованою, її результати можуть виявлятися як негайно, так і через певний час. Про прямі, або безпосередні дії можна говорити стосовно таких видів політичної діяльності, як заклик до участі у виборах, звернення за підтримкою того, або іншого політичного курсу, пропозиція схвалити і прийняти, або відхилити який–небудь законопроект. Непряма дія повідомлень виявляється в тому, що вони можуть використовуватися для створення якихось “ідеальних моделей”, “образів” дійсності та стереотипів, які впливають на політичну свідомість і поведінку політичних еліт та громадськості. Творцями і відправниками повідомлень можуть бути політики, журналісти, представники груп інтересів, або окремі індивіди. Принципово важливим для автора є те, що повідомлення має політичний результат, впливаючи на свідомість, переконання і поведінку індивідів, спільнот, інститутів, а також на середовище, в якому вони існують [4, с. 119].

Цікаво визначав політичну комунікацію, як “нервову систему державного управління”, К. Дойч, вважаючи політичні повідомлення чинником, що обумовлює політичну поведінку.

На думку Ж. М. Коттре, роль комунікації в політичному житті суспільства можна порівняти із значенням кровообігу в організмі людини. Дійсно, політична комунікація є тією зв’язуючою ланкою, яка поєднує різні частини політичної системи суспільства і дозволяє їм функціонувати як єдине ціле.

Зауважимо, що автори найчастіше розглядають “політичну комунікацію” в основному через триєдиний підхід – процес передачі, обробки і обміну політичної інформації. Г. Лассуелл описав процес комунікації за допомогою п’яти ключових характеристик повідомлень: хто передає, кому передає, що передає, за яким каналом, з яким результатом. Згодом він дав більш розгорнуту версію складових комунікації: хто, з яким наміром, у якій ситуації, використовуючи які ресурси, використовуючи яку стратегію, домагаючись впливу на яку аудиторію, з яким результатом? Крім того, Г. Лассуелл звертав увагу на те, що масові комунікації виконують три найважливіші соціальні функції: по-перше, вони знайомлять аудиторію з поточними подіями, впливаючи на “встановлення порядку денного”; по-друге, вони інтерпретують значення повідомлень, формуючи перспективи, з точки зору яких розглядатимуться події; і, по-третє, вони також відіграють важливу роль у соціалізації індивідів формуючи певні установки та вірування [4, с. 120].

Істотний внесок в розробку цього підходу здійснили і інші американські учені, зокрема, П. Лазарсфельд і Б. Барельс, що вивчали громадську думку і неоднозначність реакції соціальної аудиторії на інформацію. Згодом Ф. Баль, критично розвинувши схему Г. Лассуелла, ввів поняття зворотного зв’язку, тобто прямого або непрямого виявлення реципієнтом свого відношення до інформації комунікатора. Розвитку такого розуміння комунікації сприяли також дослідження Т. Ньюкомба, що дослідив вплив взаємних інтересів і очікувань комунікатора і реципієнта, та обґрунтував можливі зближення або розходження їх позицій.

Таке розуміння комунікації дозволяє розрізнити того, хто комунікує (хоче встановити контактний зв’язок з реципієнтом) і власне сам факт комунікації (тобто встановлення шуканого контакту). Ось думка деяких дослідників про особливості комунікації як виду двостороннього зв’язку: – це “суть взаємовплив, взаємодія” суб’єктів; “комунікація відрізняється від інформаційних процесів тим, що є двонаправленим зв’язком, здійснюваним в режимі діалогу, тоді як інформаційні процеси однонаправлені і там діалог не є обов’язковим” [7, с. 43–51].

Саме на цій особливості комунікації хотілося б наголосити. Якщо реакція відсутня, або “відповідь” реципієнта на повідомлення не почута, не врахована, подальша комунікація втрачає сенс, перетворюється на одностороннє інформування.

Г. Почепцов запропонував таке визначення: “Під комунікацією ми будемо розуміти процеси перекодування вербальної у невербальну і невербальної у вербальну сфери. Історично комунікацією було саме це: примушування іншого до виконання тієї чи іншої дії. Тобто для комунікації суттєвим є перехід від розмовляння одного до дій іншого. Саме заради цього реалізується передача значень між двома різними автономними системами, якими є дві людини” [7, с.68]. Досить реалістична дефініція, в якій щоправда надто акцентується увага на слові “примушування”, але в будь-якому випадку, йдеться про те, що комунікація має слугувати досягненню бажаного результату. Навіщо ж займатися марною справою – організацією односпрямованих інформацій-

них потоків, які не забезпечують бажаних соціальних реакцій?

В. Кравченко, вважає, що політична комунікація – “...це смисловий аспект взаємодії суб’єктів політики шляхом обміну інформацією в процесі боротьби за владу або її здійснення. В цілому, політичну комунікацію можна охарактеризувати як інформаційно-пропагандистську діяльність соціального суб’єкта з виробництва і розповсюдження соціально-політичної інформації, спрямованої на формування (стабілізацію або зміну) думок і дій інших соціальних суб’єктів” [6, с.32]. В даному трактуванні звертає на себе увагу наголос на те, що обмін інформацією є необхідним в процесі боротьби за владу. З’ясування потреб і інтересів суспільства першочергове завдання для тих, хто змагається за владні позиції. Нехтувати інформаційними посланнями соціуму може хіба що той, хто не відчуває конкуренції, але в такому випадку не може йти мова про демократію.

Американський вчений В. Шрамм писав: “...хто вивчає комунікацію, вивчає людей, які вступають у стосунки між собою, своїми групами, організаціями і суспільством у цілому. Вони впливають одні на одних, інформують одних і стають поінформованими з боку інших, навчають одних і вчаться у інших, розважають одних і розважаються зусиллями інших за допомогою певних знаків, що існують незалежно від кожного з них. Щоб зрозуміти процес комунікації, потрібно зрозуміти як люди поєднані між собою” [4,с.122]. Така концепція, знову ж таки, передбачає двосторонній процес зв’язку, коли обидві сторони діють у межах властивих їм взаємовідносин та відповідно до вимог часу і ситуації. Крім того, по-суті зауважується про необхідність врахування психологічних особливостей людей в процесі комунікації.

Узагальнивши різні підходи і тлумачення, можна сформулювати наступне визначення: політична комунікація є складним процесом, що включає в себе створення, передачу та обробку різноманітних за формою, різноспрямованих повідомлень, обмін якими ведеться на горизонтальному та вертикальному рівнях за допомогою прямого та опосередкованого зв’язку між різними суб’єктами політики та елементами суспільства в цілому.

Видається, що різноспрямованість і зворотний зв’язок в українській політичній комунікації наразі відсутні.

Слід розуміти, що кожна політична система створює власну мережу політичної комунікації відповідно до своїх можливостей: економічних, технічних та у відповідності до типу політичної системи. А деякі вчені говорять проширше коло умов, в яких політична комунікація функціонує: а) політичні умови (партійна система, виборча система, політичні події внутрішньої та зовнішньої політики); б) історичні умови (тенденції часу, ідеологічні течії, політична культура); в) суспільні умови (події суспільного життя – спорт, культура, свята, канікули тощо); г) організаційні умови – організація, фінанси, партійне членство; д) комунікаційний простір – організаційна структура ЗМІ, журналістика, громадські організації, профспілки, церква.

Загалом політична комунікація відбувається на таких основних рівнях: міжнародному (виходить за межі однієї держави), загальнонаціональному (в межах всієї

держави), регіональному (в рамках регіону, області), локальному (на місцевому рівні), базовому (охоплює місто, селище, село).

Як відомо, політичні системи можуть бути демократичними авторитарними чи тоталітарними.

Відповідну типологію можна застосувати і до системи політичної комунікації. Нас цікавить, в першу чергу, чим характеризується демократична (або як її ще називають – ліберальна) система комунікації.

Демократична система політичної комунікації, насамперед, ґрунтується на постійному діалозі між владою та суспільством, взаємному обміні інформацією між правителями та підлеглими.

У розвинених суспільствах політичні “послання” (тексти, повідомлення, дії), як правило, розуміють усі пересічні громадяни. В суспільствах, що розвиваються, політична інформація має бути більш диференційованою залежно від адресата (жителі міста чи села, робітники чи підприємці, молодь чи люди похилого віку). Абсолютно гомогенних систем політичної комунікації взагалі не існує, йдеться лише про усереднений загальний рівень культурного та політичного розвитку країни, а відтак про рівень політичної культури суспільства.

Класифікують системи політичної комунікації з огляду на мобільність, оперативність, спрямованість інформації, що циркулює її каналами. Якщо, скажімо, газети й журнали доходять до читачів лише через тиждень після виходу, це, безперечно, не є ознакою високого рівня розвитку політичної системи взагалі та системи політичної комунікації зокрема. Те саме можна сказати і про обсяги інформації та її спрямованість. У демократичних політичних системах інформація надходить не тільки згори вниз директивним шляхом, а й навпаки: від пересічних громадян до урядових структур найвищого рівня.

Вважається, що політична інформація може передаватися трьома основними способами комунікації: завдяки засобам масової інформації, через організації та неформальні контакти. У першому випадку мова йде про друковані (газети, журнали, книжки, плакати, листівки) або електронні (телебачення, радіо, комп’ютер тощо) засоби масової інформації.

У другому випадку мають на увазі комунікативні можливості державних установ, політичних партій, громадських організацій, рухів, груп тиску і т. ін. Останні, використовуються як двосторонні канали обміну політичною інформацією між політичною системою та навколишнім середовищем.

Процес комунікації через неформальні контакти характеризується двома етапами передавання інформації. Аудиторія сприймає інформацію не безпосередньо від джерела інформації, а від лідерів громадської думки. Отже, перша хвиля інформації переважно впливає на лідерів громадської думки, а друга вже поширюється від них.

Громадська думка формується, насамперед, під впливом засобів масової інформації. Зрозуміло, що політична, а особливо правляча, еліта намагається переконати більшість населення у правильності своїх дій і доцільності свого перебування при владі, використовуючи “зброю масового враження”.

У цьому контексті виокремлюють констатуючу (нейтральну) та спонукальну (яка закликає до певних

дій) політичну інформацію. Спонукальна інформація, у свою чергу, може бути спрямована на активізацію (“підштовхування” до конструктивних дій) і дестабілізацію (руйнування політичних структур, норм і форм поведінки або діяльності).

Якщо розглядати політичну інформацію з позиції використовуваних засобів аргументації, то можна виокремити логічне та емоційне переконання. Логічне переконання ґрунтується на раціональній, доказовій, науковій аргументації. Емоційне переконання покликане впливати на почуття та емоції. Мета емоційного переконання – змінюючи систему ціннісних орієнтацій особистості, примусити її діяти в потрібному напрямі [1, с. 211]. Біда українського суспільства – в тяжінні саме до емоційного сприйняття інформації, що в своїх змаганнях за владу політичні лідери активно використовують.

Політична інформація, що надходить до споживача, може сприйматися повністю, частково або не сприйматися взагалі. У цьому контексті, на думку вчених, велику роль відіграє соціальна група, до якої належить споживач інформації. Говорять про такі особливості впливу соціокультурної групи на сприйняття політичної інформації індивідом: людина заохочується до дотримання тих чи інших групових стандартів та карається за їх порушення; якщо думка “озвучена” в аудиторії, її важче змінити, ніж особистий погляд; групові дискусії та рішення сприяють послабленню внутрішнього опору певній думці; підтримка навіть однієї людини ослаблює тиск “групового мислення”; найортодоксальніші прихильники групи найменш готові до сприйняття інформації, яка суперечить її нормам.

Окрім того, варто звернути особливу увагу на “упаковку” політичної інформації, відповідно до споживачьких стандартів різних груп населення. Якщо інформація подається “упакованою” в стандартні кліше (ідеологічні, мовно-культурні та ін.) данної групи, ви отримуєте значно більше шансів на успішне засвоєння цієї інформації вищезгаданою групою. Всі ці психологічні особливості сприйняття інформації слід мати на увазі, бажаючи бути почутими.

Не варто нехтувати і основними принципами політичної комунікації:

- пріоритетність цінностей культури (ієрархічність);
- рівні права усіх громадян на отримання інформації (демократизм);
- наближеність до культури нації, етносу, конфесії, класу тощо (ідентичність);
- урахування морально-етичних норм (етичність) [1, с. 212].

Характер політичної комунікації в суспільстві, рівень її розвитку визначаються рівнем загальної та політичної культури суспільства, опосередковуються їх цінностями й нормами. Але існує і зворотний зв’язок: з певністю можна говорити, що політична комунікація визначає рівень політичної культури суспільства, а відтак і особливості функціонування політичної системи суспільства. Власне, саме в цьому полягає її роль. Побачимо це, розглянувши функції політичної комунікації, які виокремлюють дослідники:

- поширення ідейно-політичних цінностей, знань, політичної інформації;
- формування політичної свідомості;

– поширення норм політичної культури, здійснення політико-культурного обміну, розвиток політичної культури суб'єктів політики (індивідів, груп, політичних структур);

– інтеграція та регулювання політичних відносин;

– підготовка громадськості до участі в політичній діяльності [1, с. 58–79].

Отже, політична комунікація має бути засобом координації суспільно-політичних інтересів на основі повного інформування, поваги до прав і свобод особистості, демократичної політичної культури та свободи мас-медіа від владних структур.

Ми вже говорили про те, що українському суспільству властиво сприймати інформацію, пропускаючи її крізь фільтр емоцій. Що ж говорити про кризові ситуації, коли емоційне забарвлення всіх подій суттєво зростає. На кризовій комунікації слід зупинитися окремо.

Як відзначає Г. Почепцов, складність кризових ситуацій полягає у тому, що фахівці оцінюють будь-яку кризову ситуацію, виходячи з раціональних принципів мислення, власного професійного та життєвого досвіду, нормативних документів тощо. У свою чергу публіка, котра є основним суб'єктом та творцем загальносуспільного політичного дискурсу, оцінює ситуацію нез позицій раціонального мислення, а виходячи з власних емоцій [7, с. 182]. Раціональне осмислення кризової ситуації політиками та її ірраціональне відображення у свідомості громадськості призводить до того, що основні комунікативні послання політиків можуть бути: незрозумілими, неправильно інтерпретованими, непочутими, несприйнятими. Маємо можливість переконатися в слушності думки.

Більше того, спонтанне розгортання кризових явищ у сфері політики за умов відсутності раціонального пояснення ситуації може призводити до ситуації “хитної раціоналізації”, заякої громадська думка самостійно раціоналізує певне пояснення ситуації на основі буденних уявлень. Така ситуація є небажаною як для носіїв влади так і для пересічних громадян.

Необхідно врахувати, що одразу, після загострення будь-якої проблемної ситуації, конфлікт переміщається у площину комунікації. Тому цю комунікацію вкрай необхідно тримати під контролем, аби її спонтанний перебіг ще більше не ускладнив політичну кризу. Українська дослідниця Н. Попович пропонує використовувати такі комунікативні прийоми в кризових ситуаціях: 1) контроль діалогу, встановлення правил та принципів його ведення що, насамперед, полягає у самостійному обранні тематики виступів та наступальному, а не оборонному характері комунікацій); 2) швидкість реакції (позначає необхідність надавати пояснення подій негайно, протягом перших 24 годин); 3) визначення цілей комунікації у кризовій ситуації (чітке розуміння потрібних результатів); 4) в основі комунікації має бути виважена та цілісна позиція (недопустиме різне трактування подій); 5) будь-яка інформація має бути підтверджена та спиратися на відповідні дослідження; 6) інформація має бути правдивою, оскільки виявлена неправда одразу негативно вплине на сприйняття ситуації; 7) поширення інформації має відбуватися всіма доступними каналами.

У російських фахівців є подібні рекомендації щодо комунікаційної поведінки у разі кризи: 1) усвідомити,

що криза – реальність (відкидання самого факту кризи, ігнорування обставин розгортання кризи, публічне заперечення кризового стану створюють чудові передумови для поширення неофіційної інформації, формування альтернативних комунікативних каналів); 2) врахування прямих та опосередкованих комунікаційних ризиків; 3) напрацювання оптимальної інтерпретації подій; 4) психологічний вплив на сприйняття людей [1, с. 210–212].

Антикризові комунікації мають враховувати такі характеристики політичного дискурсу: ЯК масовість, ірраціональність, недовіра. З одного боку, управляти масою доволі легко – існує велика кількість технологій впливу на масову аудиторію. Однак не слід забувати, що за ситуації недовіри до влади та засобів масової інформації, які репрезентують думку цієї влади, реактивний опір громади може бути надто сильним для того, щоб яка-небудь інформація була почута, тим більше стала стимулом до дій. Тобто, умови для застосування технологій можуть бути вкрай несприятливими. Тому, завдання номер один – знизити рівень недовіри, продемонструвати добру волю, бажання компромісу. Необхідно здолати ті негативні аспекти діяльності політичної системи, які перешкоджають позитивному сприйняттю її з боку народу: невміння суб'єктів владних відносин вести діалог, бюрократизм влади, корупцію, маніпулювання громадською думкою, низький професійний рівень чиновників.

Можемо зробити узагальнюючий висновок: комунікація – це діалог, вести який, доволі складне мистецтво, що ґрунтується на врахуванні великої кількості об'єктивних та суб'єктивних чинників. Цей діалог можливий лише на умовах чесності, відкритості, толерантності, взаємоповаги, професійності, за бажання почути іншу сторону, врахувати її думку, потреби та інтереси. Закритість і небажання прислуховуватись до думки громадськості у ході вироблення програм розвитку суспільства залишилися нам у спадок від радянської бюрократичної системи і на жаль вони досі не подолані. Політика – це діяльність з управління та керівництва суспільством. Не можна управляти “людським організмом” відмежувавшись від реальних запитів та потреб, що його має суспільство?

Ми повинні будь-що керуватися стратегією партнерства, вибудовуючи комунікацію між владою і громадянським суспільством, яка передбачає, що влада буде інформаційно відкритою, пояснюватиме свою політику і рішення, забезпечуватиме доступність і підзвітність органів влади для громадян, буде консультуватися з ними, вести і розвивати діалог з громадськістю.

Список використаних джерел

1. Бебик В. М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка публікацій: [Монографія] / В. М. Бебик. – К.: МАУП, 2005. – 564 с.
2. Бебик В. М. Політологія для політика і громадянина: [Монографія]. – К.: МАУП, 2003. – 424 с.
3. Вершинин М. С. Политическая коммуникация в информационном обществе / М. С. Вершинин. – СПб.: Изд-во Михайлова, 2001. – 253 с.
4. Грачев М. Н. Политическая коммуникация: теоретические концепции, модели, векторы развития / М. Н. Грачев. – М.: “Прометей”, 2004. – 328 с.
5. Лиллекер Д. Политическая коммуникация. Ключевые концепты / Д. Лиллекер; [пер. с англ. С. И. Остнек]. – Х.: “Гуманитар-

ний центр”, 2010. – 300 с.

6. Матвієнко О. В. Основы інформаційного менеджменту: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 128 с.

7. Почепцов Г. Теорія комунікації. – К., 1996. – 343 с.

8. Різун В. В. Загальна характеристика масовоінформаційної діяльності // Наукові записки інституту журналістики. – К., 2000. – Т. 1. – С. 15–30.

9. Соловьев А. И. Политическая коммуникация как особый тип информационно-коммуникативных обменов // ПОЛИС. – 2002. – № 3. – С. 5–17.

References

1. Bebyk V. M. Informacijno-komunikacijnyj menedzhment u global'nomu suspil'stvi: psihologija, tehnologii, tehnika publikacij: [Monografija] / V. M. Bebyk. – K.: MAUP, 2005. – 564 s.

2. Bebyk V. M. Politologija dlja polityka i gromadjanyna: [Monografija]. – K.: MAUP, 2003. – 424 s.

3. Vershinin M. S. Politicheskaja kommunikacija v informacionnom obshhestve / M. S. Vershinin. – SPb.: Izd-vo Mihajlova, 2001. – 253 s.

4. Grachev M. N. Politicheskaja kommunikacija: teoreticheskie koncepcii, modeli, vektory razvitija / M. N. Grachev. – M.: “Prometej”, 2004. – 328 s.

5. Lilleker D. Politicheskaja kommunikacija. Ključevye koncepcii / D. Lilleker; [per. s angl. S. I. Ostnek]. – H.: “Gumanitarnyj centr”, 2010. – 300 s.

6. Matvijenko O. V. Osnovy informacijnogo menedzhmentu: Navch. posibnyk. – K.: Centr navchal'noi literatury, 2004. – 128 s.

7. Pohepcov G. Teorija komunikacii'. – K., 1996. – 343 s.

8. Rizun V. V. Zagal'na harakterystyka masovoinformacijnoi dijatal'nosti // Naukovi zapysky instytutu zhurnalistyky. – K., 2000. – T. 1. – S. 15–30.

9. Solov'ev A. I. Politicheskaja kommunikacija kak osobyj tip informacionno-kommunikativnyh obmenov // POLIS. – 2002. – № 3. – S. 5–17.

Makarenko L. P., Political Science, Associate Professor Department of Social and Political Sciences, Kyiv University of Management and Entrepreneurship (Ukraine, Kiev), Liliya876@mail.ru

Political Communication as a Defining Component of a Democratic Political System

In this article political communication is seen as a defining element of a democratic political system. Attention is drawn to the fact that as a factor and criterion of the democratization of the political system the communication is not investigated, despite the significant developments in this area. Therefore, particular attention is paid to find out what specific features of political communication certify the democracy of political system, and also make the contribution to the formation of democratic political values. We pay separate attention to the specificity of communication in conditions of political crisis. We came to the conclusion, that political communication is consistent with the principles of democracy, if it is based on a constant dialogue between the government and society. This dialogue should take place under the terms of honesty, openness, tolerance, mutual respect, professionalism, willing to hear the opposite side and to take its' opinion, needs and interests. Condition for the effective dialogue in a situation of political crisis is the immediate use of specific steps that minimize mistrust of the people, show the respect for the law, human rights and freedoms.

Keywords: political system, democracy, political communication, communication technology, crisis communication, notification, political consciousness.

Макаренко Л. П., кандидат политических наук, доцент, доцент кафедры общественных и политических наук, Киевский университет управления и предпринимательства (Украина, Киев), Liliya876@mail.ru

Политическая коммуникация как определяющая составная демократической политической системы

Политическая коммуникация рассматривается как определяющий элемент демократической политической системы. Обращается внимание на то, что как фактор и одновременно критерий демократизации политической системы, коммуникация исследована недостаточно, несмотря на весомые разработки в этой области. Поэтому, осуществляется попытка выяснить, какими именно особенностями политической коммуникации свидетельствуют о демократизации политической системы, способствуют формированию демократических политических ценностей.

Отдельно рассматривается специфика коммуникации в условиях политического кризиса. Делаются выводы, что политическая коммуникация соответствует принципам демократии, если основывается на постоянном диалоге между властью и обществом. Этот диалог должен происходить на условиях честности, открытости, толерантности, взаимоуважения, профессионализма, а также, при желании услышать другую сторону, учесть мнение, потребности и интересы. Условием эффективного диалога в ситуации политического кризиса является немедленное принятие конкретных шагов, которые минимизируют

недоверие народа, продемонстрируют уважение к закону, правам и свободам человека.

Ключевые слова: политическая система, демократия, политическая коммуникация, коммуникативные технологии, кризисная коммуникация, сообщение, политическое сознание.

* * *

УДК 323.276(091)

Меженська О. В.

аспірантка кафедри політології та правознавства, Інститут історії, міжнародних відносин та суспільно-політичних наук Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка (Україна, Луганськ), elenka_mezhenskaya@mail.ru

ПРОБЛЕМА ДЕРЖАВНОГО ПЕРЕВОРОТУ В ІСТОРІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

На підставі стислого огляду розвитку компаративного та теоретичного аналізу парадигм та підходів до вивчення проблеми державних переворотів висвітлено еволюцію поглядів представників світової політичної думки щодо державного перевороту як політичного явища, безпосередньо пов'язаного з нелегітимним отриманням або зміною державної влади.

Зокрема, досліджено особливості суджень та положень мислителів і філософів Стародавнього світу, Середніх віків, широкого кола політичних діячів Нового й Новітнього часів та дослідників сучасності стосовно проблеми державного перевороту.

У результаті узагальнення аналізу основних концепцій щодо розуміння цілей, мотивів та причин державних переворотів стверджується, що головна мета державних переворотів залишається незмінною уже протягом багатьох тисячоліть. Підкреслюється, що державні перевороти зазвичай здійснюються неконституційним шляхом із застосуванням нелегальних способів. Звернуто увагу на зміну рушійних сил та причин державних переворотів з урахуванням історичних особливостей розвитку суспільств.

Ключові слова: політична думка, політична влада, державна влада, державний устрій, державний переворот, палацовий переворот.

Проблема осмислення державних переворотів є однією з найактуальніших у політичній науці, оскільки саме державні перевороты безпосередньо пов'язані з процесом отримання та зміни влади в державі як головного елементу всього політичного в суспільстві. Протягом усього існування людства навколо проблем державної влади розгортається політична боротьба. З часів Стародавнього світу до сьогодні одним із найпоширеніших способів заволодіння державною владою є державні перевороты, що відбуваються у формі відкритої політичної боротьби й у формі інтриг, провокацій, змов тощо. У сучасному світі прикладів демократичного перерозподілу та отримання влади одиниці, тому проблема державних переворотів на сьогодні є досить актуальною. Цю статтю присвячено висвітленню еволюції поглядів представників світової політичної думки щодо державного перевороту на основі огляду розвитку компаративного та теоретичного аналізу парадигм та підходів до вивчення проблеми державних переворотів.

Ретроспективний огляд на погляди, парадигми та підходи до проблеми державного перевороту в історії політичної думки, так званий портретний огляд політичних поглядів мислителів Стародавнього світу: Гомера [10], Гунь Чжуна [13], Люя Бувея [17], Платона [22], Аристотеля [1], Полібія [24], Цицерона [30]; Середніх віків: Августина Блаженного [14], Н. Макіавеллі [19], широкого кола політичних діячів Нового і Новітнього часів, зокрема Ф. Бекона [5], Т. Гоббса [9], П. Бейля [3], І. Канта [15; 16], В. Гюґо [11], П. Прудона [25], М. Чернишевського [29], К. Маркса [21] та дослідників сучасності, таких як К. Малапарте [20], М. Петров [23], Е. Люттвак [18], О. Глазунов [7], С. Хантінгтон [28],